



บทนำ

บทที่ 1

การศึกษาประวัติศาสตร์ คือการศึกษาถึงอดีตของสังคมมนุษย์ในมิติของเวลา โดยจุดมุ่งหมายที่สำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ คือการทำความเข้าใจอดีตของสังคมมนุษย์นั่นเอง ซึ่งการทำความเข้าใจนั้นทำได้โดยการศึกษาว่าเหตุใดจึงเกิดสิ่งนั้นสิ่งนี้ที่ได้เกิดขึ้นในอดีตนั้นมีความเป็นมาอย่างไร¹ และส่งผลกระทบต่อสังคมมนุษย์อย่างไรตลอดจนมีการคลี่คลายของสถานการณ์ไปได้อย่างไร คำถามทางประวัติศาสตร์ทั้งหลายดังกล่าว ล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์และนำไปสู่บทสนทนาและข้อถกเถียงที่ไม่มีวันสิ้นสุด

แม้ว่าประวัติศาสตร์จะศึกษาเรื่องราวของอดีตซึ่งเป็นสิ่งที่ผ่านล่วงเลยไปแล้ว แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าประวัติศาสตร์จะเป็นศาสตร์ที่หยุดนิ่งตายตัว แท้จริงแล้วหากผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ได้ศึกษาอย่างลึกซึ้งจะพบว่า ประวัติศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เต็มไปด้วยการแสวงหาและมีคุณค่าในตัวเองอย่างยิ่ง ประวัติศาสตร์จึงไม่ใช่แค่เพียงการปะติดปะต่อเรื่องราวในอดีตเหมือนการเย็บผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อยเข้าด้วยกันเป็นผ้าผืนใหญ่² หากความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์อยู่ที่การแสวงหาเหตุผล หลักฐาน ข้อมูลมาสนับสนุนการอธิบายและข้อวิเคราะห์อย่างมีระบบบนพื้นฐานของการประมวลองค์ความรู้ การตีความ และการวิพากษ์วิจารณ์ข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน

การศึกษาวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์มีวิธีการ และแนวทางในการเข้าถึงปัญหาหลายแนวทางด้วยกัน ซึ่งความแตกต่างในแต่ละแนวทางการศึกษาและวิธีการตีความอันหลากหลายนั้น ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของผู้ศึกษา และปัจจัยอื่น ๆ เช่นทัศนคติ อุดมการณ์ สถานการณ์ทางการเมือง เป็นต้น ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกหากจะพบข้อถกเถียงอันหลากหลายในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ "มรรควิธี" (Methodology) ที่ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ:บรรณกิจ, 2525), หน้า12.

² พรภิรมณ์ เชียงกุล, "คำบรรยายวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์" ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2535.

ซึ่งความแตกต่างในแง่ "มรรควิธี" นี้เอง ที่เป็นกุญแจไขให้เห็นว่าข้อมูลหรือผลสรุปอันเป็นรูปธรรมที่ดูเหมือนจะไม่แตกต่างกันมากนักก็มีความแตกต่างอันแหลมคมแฝงอยู่³

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่ผ่านมา ให้ความสำคัญต่อการศึกษาถึงประเด็นความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยที่เป็นผลมาจากการค้าต่างประเทศของไทยในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยทั้งหลายทั้งมวลเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งมีทั้งงานวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์และงานวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่ศึกษาระบบเศรษฐกิจไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นทั้งระบบ เช่น เกียรติศักดิ์ วงศ์มุกดา "สภาพการค้าไทย พ.ศ. 2325-2398" (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2523) สุนันท์ เจียมใจ "การศึกษาสภาพเศรษฐกิจไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นระหว่างพ.ศ. 2325-2398" (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2526) สุวิทย์ ชีรสาค์ "ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองไทยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถึงสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 2310-2398" (งานวิจัยเสนอต่อคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2525) เป็นต้น และงานที่ศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นสำคัญเช่น มิ่งพันธุ์ สุภัทรพันธุ์ "การศึกษาทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องพระคลังสินค้า" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511) บุรรอด แก้วกัณฑ์ "การเก็บส่วยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517) กิตติ ดันไทย "ทดลองกับระบบเศรษฐกิจไทยพ.ศ. 2367-2453" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520) วราภรณ์ ทินานนท์ "การค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522) เป็นต้น

³ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, "สังคมไทยจากศักดิ์นาสู่กุนนิยม" วารสารธรรมศาสตร์ 1ฉบับที่2 (มิถุนายน 2525) : หน้า 161.

อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิเคราะห์เศรษฐกิจไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นส่วนใหญ่เน้นข้อถกเถียงในประเด็นสำคัญประเด็นหนึ่งคือการตีความวิเคราะห์เรื่องจุดเปลี่ยนแปลง (Turning Point) ทางประวัติศาสตร์ของเศรษฐกิจไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่าเกิดขึ้นเมื่อใด ซึ่งอย่างน้อยที่สุดมีข้อถกเถียงในประเด็นดังกล่าวอยู่ 2 กระแส คือจุดเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของเศรษฐกิจไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นเกิดขึ้นก่อนหรือหลังการทำสนธิสัญญาเบาริงในปี พ.ศ. 2398 ดังนี้

กระแสที่ 1 การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยโดยมีกรอบความคิดว่า จุดเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยนั้น เกิดขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2398 ที่ไทยได้ตกลงทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษเป็นต้นมา ประเด็นการศึกษาส่วนใหญ่จึงมุ่งเน้นไปที่ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยภายหลังจากที่ไทยตกลงทำสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 แล้ว ส่วนสภาพทางเศรษฐกิจของไทยก่อนปีพ.ศ. 2398 นั้นเป็นการศึกษาและนำเสนอข้อมูลอย่างกว้างๆ ดังนี้ว่า

สภาพทางเศรษฐกิจของไทยก่อนการทำสนธิสัญญาเบาริงนั้น มีลักษณะเศรษฐกิจหลักเป็นแบบพอยังชีพ (Self-Sufficient Economic System) หรือเป็นเศรษฐกิจแบบปิด (Closed Economy) อาศัยการเกษตรกรรมเป็นหลักในการหล่อเลี้ยงสังคม วิธีการผลิตทางเกษตรกรรมมีความล้าหลังอาศัษธรรมชาติ แรงงานคน และที่ดินเป็นสำคัญแทบไม่มีการใช้ทุนเลยการเคลื่อนย้ายผลผลิตจึงเป็นไปในลักษณะจากเบื้องล่างไปสู่เบื้องบน โดยรัฐอาศัยระบบการปกครองเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมทั้งการผลิตและการจัดจำหน่าย ด้านการค้าขายภายในอาศัยการแลกเปลี่ยนสิ่งของต่อสิ่งของที่เรียกว่า Barter System เป็นส่วนใหญ่ เพราะมีเงินหมุนเวียนไม่มากนักในตลาดการค้าภายใน ส่วนด้านการค้ากับต่างประเทศนั้นรัฐเป็นผู้ดำเนินการแต่เพียงผู้เดียวในลักษณะการค้าผูกขาดของหลวง ผ่านพระคลังสินค้าซึ่งเป็นตัวแทนการค้าขายของพระมหากษัตริย์ สภาพเศรษฐกิจดังกล่าวได้รับผลกระทบและเกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผันทันทีที่ไทยตกลงทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษในปีพ.ศ. 2398 สืบเนื่องจากการทำสนธิสัญญาดังกล่าวทำให้ไทยก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเสรี เกิดการหลั่งไหลเข้ามาของทุนนิยมตะวันตก ทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพของไทยค่อย ๆ แตกสลายลงพร้อม ๆ กับการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบเงินตรา (Money Economy) ทำให้มีการหมุนเวียนของเงินตราเพิ่มมากขึ้น เกิดการขยายตัวของการผลิตและการค้าเพื่อการส่งออก ซึ่งก่อให้เกิด

การประสานความร่วมมือระหว่างรัฐชนชั้นปกครองกับนายทุนต่างชาติ กล่าวได้ว่าการทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษนั้น ได้เปิดประตูการค้าของไทยสู่นานาชาติอย่างเสรี ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยอย่างยิ่ง งานที่ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทยในกลุ่มกระแสที่ 1 ที่สำคัญได้แก่ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2529) เศรษฐกิจกับประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2524) ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสรี ประศาสน์เศรษฐี ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. 1851-1910 (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะเศรษฐศาสตร์, 2521) ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์ (บรรณาธิการ) ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527) ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม (กรุงเทพฯ: อมรรการพิมพ์, 2527) สิริลักษณ์ สักดิ์เกรียงไกร ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ. 2398-2453 (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2523) สวิทย์ ไทท้าวตัน "วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทย พ.ศ. 2398-2475" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527) เป็นต้น

ดังในบทความเรื่องระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. 1851-1910 ของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสรี ประศาสน์เศรษฐี ซึ่งได้กล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจไทยก่อนปี ค.ศ. 1855 ว่า

"จนถึงกลางศตวรรษที่ 19 เศรษฐกิจไทยส่วนใหญ่เป็นแบบพออยู่พินัย การแบ่งงานกันทำและการผลิตเฉพาะอย่างยังไม่พัฒนา แต่ละครอบครัวผลิตของจำเป็นแทบทุกอย่างเอง การค้าภายในประเทศอยู่ในขอบเขตที่แคบและเป็นการแลกเปลี่ยนของ การใช้เงินยังไม่แพร่หลาย การเคลื่อนย้ายผลผลิตปรากฏในรูปส่วยเป็นส่วยสิ่งของที่ผู้ปกครองเกณฑ์จากชาวบ้าน ผู้ปกครองบริโภคนส่วยและแลกเปลี่ยนส่วยกับสินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศ การค้าต่างประเทศ ขณะนั้นคือการแลกเปลี่ยนสินค้าฟุ่มเฟือยเพื่อการบริโภคของชนชั้นนำปริมาณสินค้ามีไม่มากนักแต่มูลค่าสินค้าสูง แต่การค้าที่มีอยู่ปริมาณน้อยนั้นก็มิได้เป็นเสรีต้องอยู่ภายใต้การผูกขาดของรัฐ ด้วยเหตุนี้กระบวนการแบ่งงานกันทำทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศจึงแทบไม่ปรากฏ ผลคือถึงผลิตได้เหลือการผลิตเพื่อการขายก็ไม่เกิดขึ้น"

⁴ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ, เศรษฐกิจไทยกับประวัติศาสตร์ไทย, (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2524), หน้า 123-124.

จากผลของกรอบความคิดดังกล่าวทำให้กลุ่มกระแสที่ 1 ให้ความสำคัญกับการศึกษา สถานทางเศรษฐกิจของไทยภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาริง และผลกระทบอันเนื่องมาจาก ข้อตกลงในสนธิสัญญาดังกล่าวที่มีผลต่อระบบเศรษฐกิจของไทย สภาพของเศรษฐกิจไทยในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงก่อนปีพ.ศ. 2398 จึงถูกบรรยายอย่างกว้าง ๆ ว่าเป็นเศรษฐกิจแบบพอสังข้น ประชาชนยังคงดำรงชีวิตอยู่เช่นเดิม การเปิดประเทศสู่การค้าเสรีในปี พ.ศ. 2398 ทำให้สภาพเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนไปสู่ระบบเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อขาย เกิดการขยายตัวของการค้าขายภายในและการใช้เงินตราที่โยงกับการค้าต่างประเทศ

กระแสที่ 2 ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยภายใต้กรอบความคิดว่า เศรษฐกิจไทย มีความเจริญเติบโตขึ้นตามลำดับ โดยให้ความสำคัญแก่การค้าต่างประเทศว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถแสดงให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวของประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยในช่วงกรุงเทพฯตอนต้น กล่าวได้ว่าการติดต่อค้าขายระหว่างไทยกับนานาประเทศถือเป็นต้นเค้าแห่งความเติบโต และการขยายตัวของเศรษฐกิจของไทยที่ปรากฏขึ้น ก่อนที่ไทยจะตกลงทำสนธิสัญญาเบาริงกับ อังกฤษในปีพ.ศ. 2398 แล้ว

ลักษณะของเศรษฐกิจไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น เป็นไปในลักษณะของการพึ่งพา เกษตรกรรมเพื่อการค้าเป็นหลัก เกิดการหมุนเวียนของระบบเงินตราในระบบเศรษฐกิจ มีการจ้างแรงงานต่างชาตินอกกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลายอย่าง โดยเฉพาะแรงงานชาวจีนซึ่ง การหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนนั้นนับว่ามีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจไทยอย่างมาก เช่นด้าน การค้าขายชาวจีนที่เดินทางเข้ามาแสวงโชคพร้อมที่จะผูกพันตนเองเข้ากับระบบศักดินาเพื่อผลประโยชน์ต่อการค้าขายและการสะสมทุนก่อให้เกิดชนชั้นกระฎุมพีขึ้นในสังคมไทย อันได้แก่นายทุนพ่อค้าชาวจีนกับชนชั้นปกครองและข้าราชการไทยที่ร่วมมือกันแสวงผลประโยชน์จากการค้าต่างประเทศของรัฐซึ่งการค้าต่างประเทศของรัฐซึ่งการค้าต่างประเทศนั้นถือเป็นแหล่งรายได้สำคัญของรัฐโดยเฉพาะการค้าระหว่างไทยกับจีนที่มีปริมาณการค้าขายต่อกันสูง ในขณะที่ การค้าระหว่างไทยกับชาติตะวันตกก็ค่อย ๆ เพิ่มปริมาณและความสำคัญต่อกันขึ้นเรื่อย ๆ บทบาท และความสำคัญของการค้าต่างประเทศนั่นเอง ที่มีผลก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่สำคัญบางประการนับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อยมา

งานที่ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยในกลุ่มกระแสที่ 2 ที่สำคัญได้แก่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปากไก่อและใบเรือ (กรุงเทพฯ:อมรินทร์การพิมพ์, 2525) ไพรัตน์ จันทรชิต "ความคิดใหม่ทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นพ.ศ. 2325-2394" (ปริญญาณิพนธ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2528) อติศร หมวกนิมา "กรมท่ากับระบบเศรษฐกิจไทย: วิเคราะห์โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัยธนบุรีถึงการทำสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2310-2398" (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531) เป็นต้น

ตั้งศึกษาได้จากข้อวิเคราะห์ของนิธิ เอียวศรีวงศ์ ใน "กระฎุมพีในเศรษฐกิจแบบส่งออก" ปากไก่อและใบเรือ ได้อธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแก่ระบบเศรษฐกิจของไทยในช่วงกรุงเทพฯ ตอนต้นว่าเป็นผลมาจากการค้าต่างประเทศระหว่างไทยกับจีนและประเทศอาณานิคมของอังกฤษ

"การวาดภาพของความหุ่ดหนึ่งของการค้าต่างประเทศ และระบบเศรษฐกิจ-สังคมไทยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24 จึงเป็นสิ่งที่ชวนสงสัย และมักจะพบได้ในงานประวัติศาสตร์เศรษฐกิจทั่วไปอยู่มาก"⁵

"เศรษฐกิจของรัฐบาลในต้นรัตนโกสินทร์นั้น อาจหมายถึงได้อย่างชัดเจนด้วยการค้าต่างประเทศ อันที่จริงการค้าต่างประเทศดำรงความสำคัญแก่รัฐบาลที่ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างมาหลายศตวรรษแล้ว นับเป็นราชได้สำคัญทางหนึ่งที่จะผลงรัฐบาลของรัฐแบบใหม่ไว้ เพราะฉะนั้นเมื่อมองรัฐบาลของต้นรัตนโกสินทร์จากแง่ของการค้าต่างประเทศก็จะไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัดนัก หากแต่ที่จริงแล้วการค้าต่างประเทศมีความสำคัญแก่การอยู่รอดของรัฐบาลต้นรัตนโกสินทร์ยิ่งกว่าที่รัฐบาลใด ๆ ของอยุธยาเคยต้องพึ่งพาการค้าต่างประเทศมาแล้ว"⁶

"ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านการค้าต่างประเทศของไทย ในด้านหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงคือการเพิ่มปริมาณการค้า อีกด้านหนึ่งคือการเพิ่มความหลากหลายของสินค้า และการเปลี่ยนประเภทของสินค้าไปสู่ประเภทที่ต้องอาศัยแรงงานในกระบวน

⁵ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปากไก่อและใบเรือ (กรุงเทพฯ:อมรินทร์การพิมพ์, 2525), หน้า 101.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

การผลิตเพิ่มขึ้น ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลกระทบต่อลักษณะการค้าและค ารัฐที่รัฐบาล
ในต้นรัตนโกสินทร์ฝั่งพระที่นั่งสุทไธสวรรย์และภาวส้าอยู่อย่างมาก”⁷

จากข้อเสนอกึ่งหลายอย่างดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ประเด็นสำคัญในการศึกษา
ของเรื่องนี้จึงอยู่ที่การศึกษาผลกระทบของเศรษฐกิจแบบรัฐวิสาหกิจที่มีต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
ของไทยเป็นสำคัญซึ่งสันธิษฐานเบื้องต้นนั้นเป็นสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการเจริญที่ไทยใน
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตรงกับประเทศอังกฤษเป็นอันดับแรก และไม่ว่าความเปลี่ยนแปลงทาง
เศรษฐกิจของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้จะเกิดก่อนหรือหลังการทำสนธิสัญญาเบริงกิตตามแต่
การที่ไทยตกลงทำสนธิสัญญากับอังกฤษในปี พ.ศ. 2369 ได้ให้ข้อสันนิษฐานเป็นแนว
ทางสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ๖ ประการดังนี้

ประเด็นที่ 1 ทหารและปดือนปกป้องทางเศรษฐกิจของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
ปรากฏแนวโน้มการขยายตัวในปี พ.ศ. 2398 คือก่อนที่ไทยจะได้ตกลงทำสนธิสัญญาเบริงกิตกับ
อังกฤษ แน่แน่นอนว่าสนธิสัญญาเบริงกิตที่ไทยตกลงทำกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2369 นั้น มีความสำคัญ
ในฐานะที่เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยซึ่งอยู่ภายใต้การศึกษาค้นคว้า
ด้วยกัน 2 ประการคือ

1. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบการจัดเก็บผลประโยชน์ของรัฐที่เื้อยช้ระบบการค้า
ค้าต่างประเทศ โดยเฉพาะในเรื่องของระบบการจัดเก็บภาษีซึ่งการที่รัฐหันมาให้ความสำคัญกับ
ระบบเจ้าภาษีนาสอากรของหน้านั้นมาจกัการที่เรือเพิ่มพูนรายได้ทดแทนส่วนที่ขาดหายไปเนื่อง
มาจากการลดปริมาณสินค้าของรัฐบาลซึ่งเกิดกัผลผลิตและสินค้าที่เป็นที่ต้องชำระผลต่าง
ประเทศตกอยู่ในมือของเจ้าภาษีนาสอากรซึ่งมีกัเรือเสมือนตัวแทนของรัฐที่มีอำนาจในการจัดเก็บ
ภาษี นั้นเท่ากับเป็นการให้ส่วนอำนาจการผูกขาดการค้าของรัฐมาให้เอกชนมีอำนาจในการ
การผูกขาดในการจัดเก็บภาษีและผลผลิตของรัฐบาลนั่นเอง

2. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแก่ระเบียบการค้าขายของรัฐ อันเนื่องมาจากผลลด
ปริมาณสินค้าผูกขาดของรัฐ โดยรัฐสงวนสิทธิ์ผูกขาดเฉพาะสินค้าสำคัญเพียงไม่กี่อย่าง คือ
ข้าว อาวุธปืน และกระสุน

⁷ เรืองเดชาภักดิ์, ๒๕๕๙.

ความเปลี่ยนแปลงทั้ง 2 ประการดังกล่าวข้างต้น ส่งผลกระทบต่อการค้าต่างประเทศของไทยในช่วงเวลาต่อมาเป็นอย่างยิ่ง

ประเด็นที่ 2 หากว่าความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั้งหลายทั้งมวลนั้นเกิดขึ้นหลังปี พ.ศ. 2398 คือหลังจากที่ไทยได้ตกลงทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษแล้ว สนธิสัญญาเบอรินจึงเป็นสนธิสัญญาฉบับแรกระหว่างไทยกับอังกฤษซึ่งมีความสำคัญ เพราะนั่นเท่ากับว่าสนธิสัญญาเบอรินเป็นพื้นฐานสำคัญที่ได้ปูทางความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษ นับเป็นก้าวแรกก่อนที่จะนำไปสู่สนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 ที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจอย่างยิ่งในระยะเวลาต่อมาด้วย เหตุนี้สนธิสัญญาเบอรินจึงมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยอย่างมาก

นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาในด้านเนื้อหาของสาระสำคัญของสนธิสัญญาเบอริน พบว่าสนธิสัญญาฉบับนี้เป็นหลักฐานสำคัญที่สามารถให้ข้อมูลแก่การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้เป็นอย่างดี อีกทั้งในการศึกษาวิเคราะห์ถึงมูลเหตุอันเป็นที่มาของสนธิสัญญาเบอรินปัจจุบันที่สนับสนุนการทำสนธิสัญญาเบอริน ตลอดจนผลกระทบอันสืบเนื่องมาจากข้อตกลงในสนธิสัญญาเบอรินทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งล้วนแล้วแต่ให้ข้อมูลความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้นำสนใจไม่น้อยไปกว่าการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยในช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาริงเลย

อาจกล่าวได้ว่าสนธิสัญญาเบอรินนั้นสามารถแสดงให้เห็นร่องรอยและสภาพทางเศรษฐกิจของไทยที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นทั้งก่อนที่ไทยจะตกลงทำสนธิสัญญาเบอรินกับอังกฤษไปจนกระทั่งถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยที่เกิดขึ้นภายหลังการทำสนธิสัญญาเบอรินแล้ว ข้อมูลจากการศึกษาถึงผลกระทบทางเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการทำสนธิสัญญาเบอรินจะช่วยให้เราได้ทราบถึงความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้เห็นถึงลักษณะของระบบเศรษฐกิจแบบพหุยังชีพ ตลอดจนความคลี่คลายจากระบบเศรษฐกิจแบบพหุยังชีพไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดซึ่งยังคงต้องพึ่งพาการเกษตรกรรมเป็นหลักในการผลิตเพื่อการค้าส่งออก ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นที่ต้องการของตลาดค่อย ๆ ทวีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของไทย การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกนั้นนับเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เกิดขึ้นภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบารินนั่นเอง

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เป็นที่คาดว่าจะช่วยให้นักวิจัยได้เห็นถึงความต่อเนื่อง และความคลี่คลายทางประวัติศาสตร์ของเศรษฐกิจไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นระหว่างพ.ศ. 2325-2394 ทั้งก่อนและหลังการทำสนธิสัญญาเบอร์นีระหว่างไทยกับอังกฤษในปีพ.ศ. 2369 รวมไปถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากข้อตกลงในสนธิสัญญาเบอร์นีที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยในเวลาต่อมา